

أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

در مفتاح الكرامه می فرماید که:

و هنا كَلَامٌ فِي أَنَّ جُحُودَ الضَّرُورِيِّ كُفْرٌ فِي نَفْسِهِ أَوْ لِأَنَّهُ يَكْشِفُ عَنِ انْكَارِهِ النُّبُوَّةَ مَثَلًا، ظَاهِرُهُم
الْأَوَّلُ، أَحْتَمَلُ الْأُسْتَاذَ الثَّانِي، قَالَ فَعَلِيهِ لَوْ أَحْتَمَلَ وَقُوعَ الشُّبْهَةِ عَلَيْهِ لَنْ يُحْكَمَ بِكُفْرِهِ إِلَّا أَنْ الْخُرُوجَ عَنِ
مَزَاقِ الْأَصْحَابِ مِمَّا لَا يَنْبَغِي.

عرض شد که در اینجا دو مسأله مطرح است:

یکی اینکه به طور کلی در اطلاقات فقهاء این است که انکار ضروری در صورتی موجب کفر است که مستلزم انکار نبوت باشد. این یک بیانی بود که البته بسیاری از فقهاء بر همین فتوی داده‌اند و مسئله را به همین کیفیت بیان کرده‌اند. مرحوم محقق و علامه و سایرین در این مسیر قدم برداشته‌اند. دومین اطلاق در کلمات فقهاء این بود که انکار ضروری خودش فی حدِّ نفسه کفر [است نه اینکه مستلزم] انکار نبی باشد. پس بنابراین من باب مثال غلات یا خوارج که اینها قطعاً قائل به نبوت پیغمبر اکرم و قائل به توحید هستند اینها هم داخل در تحت حکم به کفر قرار می‌گیرند به جهت اینکه کلام آنها مستلزم انکار نبوت نیست، خود آنها قبول دارند پیغمبر را، توحید را قبول دارند، رسالت را قبول دارند، قرآن را قبول دارند، اما یک مورد را انکار می‌کنند، فرض کنید که من باب مثال ولایت امیرالمؤمنین را انکار می‌کنند یا مخالفت می‌کنند با ولایت امیرالمؤمنین علیه السلام یا اینکه نسبت به امیرالمؤمنین حکم به غلو که الوهیت است می‌کنند با توجه به اینکه رسالت را هم قبول دارند، در این صورت باز حکم به کفر آنها می‌شود

سؤال: اگر معنی ولایت را فهمیده باشند چون معنی ولایت آن قدر روشن نبوده که به عنوان یک

ضرورت ...

جواب: نه به عنوان ضرورت که... مثلاً در خصوص امیرالمؤمنین که این طور بوده حالا نسبت به سایر ائمه این طور مشخص نبوده اما راجع به امیرالمؤمنین به عنوان، نه رَفْض کلام حضرت، خوارج رَفْض کلام فقط نمی کردند، چون اگر این طور است ما باید بگوییم خیلی از افراد کافر هستند، وقتی حضرت به خلافت رسید یکی از کارهایی که کرد شریح قاضی را خلع کرد از مسند در حالی که همه مردم اعتراض کردند، خوب باید بگوییم همه کافر هستند یا اینکه فرض بکنید که صلاة تراویح را حضرت برداشت در حالی که همه مردم اعتراض کردند. خوب این اعتراض دلیل بر این است که امیرالمؤمنین را به آن کیفیت که ما قائل به امامت و اطاعت بدون قید و شرط هستیم معتقد نبودند، امیرالمؤمنین را یک فرد خوب، صالح، عابد، سهر پیغمبر، ابن عم پیغمبر، خلیفة المسلمین، به این کیفیت قبول داشتند اما اینکه الآن ما قائل به... - ما هم اگر آن زمان بودیم همین بودیم ها! یک وقت همچنین خیال نکنید که خیلی ما تافته جدا بافته هستیم! نه آقا جان، ما هم آن موقع...! گفت از دور ما دستی بر آتش داریم - به این نحوه مطرح نبوده. ولی مسأله دیگر، خروج بر امام عادل است. این یک مسأله ای است که کسی این مطلب را نمی تواند قبول کند حتی در آن زمان. خوارج چون اینها خروج بر امام عادل کردند، خروج بر خلیفة المسلمین کردند، خروج بر امام کردن از این نقطه نظر حتی پیش اهل تسنن هم - البته در فتوای اهل تسنن هم همین نقل شده است - خروج بر امام عادل و یا خلیفة المسلمین، این موجب ارتداد است، لذا در باب رده که بسیاری از طوائف امتناع کردند از اعانه خلافت به زکات و اینها، اهل سنت و عامه از باب خروج بر خلیفة المسلمین، اینها را مرتد می دانند، یکی به خاطر عدم اعطاء زکات که این خودش موجب خروج از دین است و یکی هم به خاطر خروج بر خلیفة المسلمین. این از این نقطه نظر است.

این دو اطلاق در مورد انکار و جحدی که موجب کفر است وجود دارد، همان طوری که دیروز عرض شد در مجمع البرهان، ایشان قائل هستند بر اینکه صرفاً انکار ضروری، این موجب کفر نیست بلکه علم در اینجا شرط است یعنی علم منکر و جاحد به این که آن چه را که انکار می کند ضروری دین است. اگر علم باشد آن وقت فرق نمی کند بین ضروری و غیر ضروری و مجمع علیه. و فرق نمی کند بین ضروری به نحو احکام غیر مستنده به برهان یا بین قضایایی که این قضایا متیقن الثبوت است ولو بالبرهان، این دیگر فرقی بین این نمی کند از نقطه نظر اینکه علم در اینجا شرط است.

با توجه به مسائلی که مطرح شد مرحوم صاحب جواهر، ایشان می فرمایند که اغلب فقهاء کلامشان ناظر بر این است که نفس انکار ضروری، این موجب کفر است ولو اینکه مستلزم انکار نبی

نشود البته لم یقل أَحَدٌ به اینکه اگر شخصی علم نداشته باشد و واقعاً جاهل باشد این کلام او این موجب کفر خواهد بود بلکه افراد در اینجا متفاوت هستند و در مواضع مختلفه، در اینجا انکار و جحد حکم ضروری تفاوت پیدا می کند. فرض کنید که اگر یک شخصی نشأ فی دار الاسلام به حیثی که يُسْتَبَعَدُ فی حَقِّهِ عَدَمُ الاِطْلَاعِ عَلَى الاحْکَامِ الضَّرُورِيَّةِ فی الاسلام اگر این طور باشد نفس انکار یک حکم ضروری خودش موجب کفر خواهد بود. اما اگر یک فردی لم یَنْشَأْ فی دار الاسلام و اَنْكَرَ حُكْمًا ضروری در اینجا ما نمی توانیم حکم به کفر کنیم. در قبال این قول، قول دیگر است که انکار حکم ضروری مستلزم انکار نبی باشد. آن وقت در اینجا این سؤال مطرح است که در چه موقع انکار حکم ضروری مستلزم انکار نبی است؟ آیا ما در اینجا به اطلاق انکار ضروری تمسک می کنیم؟ یعنی یکی از مواردی که مورد اطلاق ما هست همین است که آیا اگر یک فرد انکار ضروری کرد و به حسب عادی این انکار مستلزم انکار پیغمبر و نبوت هست در اینجا ما حکم به کفر می کنیم؟ این مسأله باید روشن بشود.

خود مرحوم صاحب جواهر در ضمن بیان این مطلب مطالبی را طرح کرده اند که می تواند به حلّ این مسأله کمک بکند. مثلاً ایشان فرموده اند که بناءً عَلَى هذا اگر انسان بداند که به واسطه شبهه ای، این انکار ضروری کرده، این استلزام انکار نبی نیست، چون نفس شبهه قرینه مقیده است بر اینکه این کلام از روی عناد سر نزده و تحقق پیدا نکرده، این مستلزم انکار نبی نیست. یا اینکه احتمال شبهه بدهد یا اینکه فرد اصلاً جاهل باشد و لم یَنْشَأْ فی دار الاسلام، تمام اینها مواردی است که این استلزام بین این دو مطلب را برمی دارد

سؤال: پس در این صورت خیلی از قضایای تاریخی از دایره کفر و ارتداد خارج می شود مثل همین لشکریانی که در مقابل امام حسین ایستادند

جواب: در مقابل؟

سؤال: در مقابل امام حسین ایستادند. ۳۰ هزار نفر که واقعاً از روی عناد نیامدند به جنگ با امام حسین یا لشکریانی که در مقابل امیرالمؤمنین ایستادند غیر از سر دمدارانشان یا در جنگ صفین و نهروان، در همه این موارد ما نمی توانیم چنین حکمی صادر کنیم

جواب: حالا راجع به اینها که در مقابل امام حسین ایستادند اولاً ما راجع اینها نمی توانیم یک همچنین احتمالی را که شما دادید بدهیم به جهت اینکه تمام اینها افرادی بودند که در کوفه بودند و به مسائل و قضایا مطلع بودند، آن فساد دستگاه خلافت اموی را همه اینها دیده بودند، از پشت کوههای

قفقاز که نیامده بودند به جنگ امام حسین! به قول حضرت زینب و سجاد می گفتند: انگار ما اسرای ترک و دیلم هستیم، اسرای ترک و دیلم، اینها اسرای هستند که بر علیه خلیفه قیام بکنند، اصلاً نمی دانند خلیفه میمون دارد، قرد دارد، ندارد، شارب خمر است و امثال ذلک، هیچی نمی دانند. اما اینهایی که در کوفه هستند ظلم و جنایات ابن زیاد و خلفاء و حکماء و امرای از طرف اینها را دیده اند و از آن طرف مقام و منائت امام حسین را هم ادراک کردند و از یک طرف پیک و رسول امام حسین برای کوفه آمده، نامه هایی که اینها همه برای آن حضرت نوشتند، تمام محاجه و احتجاجاتی که در روز عاشورا و قبل از روز عاشورا حضرت برای آنها کردند، دیگر اگر الاغ بود روز عاشورا می فهمید که حق کدام طرف است و باطل کدام طرف است، این که دیگر جای ...

تلمیذ: دیگر شبهه ای در کار نیست

استاد: اصلاً شبهه ای در کار نبود. بله صحبت در این است که در شام آن افرادی که فرض بکنید که در تحت تأثیر تبلیغات معاویه قرار گرفته اند، افرادی در آنها بودند که وقتی که شنیدند امیرالمؤمنین علیه السلام در محراب شهید شد آنها تعجب کردند و گفتند مگر علی نماز هم می خواند؟ مگر علی مصلی هست اصلاً یا نه؟ یعنی تبلیغات معاویه به حدی بود و به حدی اینها مشوش اذهان بود که اصلاً آنها شک در صلاة علی داشتند و كلُّ بحسبه یعنی التكاليف علی حسب ظروف و علی حسب المدرکات الافراد.

و علی هذا این استلزام در صورتی است که ما بدانیم ...

... تلازم بین انکار منکر و جحد جاحد و بین انکار رسالت، این دلالت التزامیه باید مُنبع عن عقیده جناحیه و نفسیه منکر باید باشد، این را ما باید ثابت بکنیم. پس تمام بحث درباره آنچه که از مفاد کلمات مرحوم صاحب جواهر استفاده می شود، یعنی ما بر گرده او می گذاریم، کلمات ایشان به نحوی است که خب در اینجا دارد دیگر بَلْ وَ كُلُّ مَنْ عِلْمٌ أَنَّ انْكَارَهُ لَشِبْهَةٍ بَلْ قِيلَ وَ كُلُّ مَنْ احْتَمَلَ وَ قُوعِ الشَّبْهَةِ فِي حَقِّهِ لِعَدَمِ ثُبُوتِ الاستلزام المذكور فی شیء منها الذی هو المدار فی حصوله.

یعنی دلالت التزامیه بین انکار منکر و بین انکار نبوت، آن دلالت التزامیه در صورتی است که به واسطه شبهه نباشد یا احتمال شبهه وجود نداشته باشد، در اینجا [که شبهه وجود دارد یا احتمال شبهه هست] دلالت التزامی وجود ندارد. مضافاً به اینکه عبارتی را که در اینجا نقل شده از روایت، آن عبارت هم خودش موهوم این مسئله ممکن است که باشد، اینجا یک عبارتی بود که در آن عِلْمٌ بود که من به نظرم رسید که مرحوم صاحب جواهر در اینجا دچار خطاء شده و عِلْمٌ گرفته اگر عِلْمٌ

بگیرد...، حالا شاید جای دیگر دیدم، در نظرم بود که بیایم و بگویم که حتی در کلمات بقیه اصحاب، عبارت این بود مَنْ عَلِمَ أَنَّهُ كَانَ مِنْ... کسی که بداند، ظاهراً جای دیگر بود حالا می‌روم نگاه می‌کنم می‌آیم بیان می‌کنم. عبارت به این مضمون بود که عَلِمَ أَنَّهُ مِنَ الضَّرُورَةِ که در اینجا بدون قید استلزام به انکار نبوت است یعنی انکار یک امر ضروری ولو اینکه مستلزم انکار نبوت نباشد. اما اگر ما آمدیم عبارت را، حالا عبارتی را که نقل می‌کنیم حتی در کلام اصحاب این طور باشد، انکار ما عَلِمَ أَنَّهُ مِنَ الضَّرُورَةِ، عَلِمَ بَغَيْرِهِمْ نَهْ عَلِمَ، یعنی شخص عالم باشد به این که این ضروری است نه اینکه خود او ضروری باشد، اگر این طور باشد این دو اطلاق، نزدیک هم و متقارب می‌شوند. یعنی در اینجا تمام مسأله و مدار بر اساس علم است. اگر یک شخصی عالماً و عامداً انکار مسأله و حُكْمٌ مِنَ الْأَحْكَامِ الاسلامی را بکند و عالم باشد بر اینکه این حکم از اسلام است ولو لَمْ يَكُنْ ضَرُورِيًّا وَ لَمْ يَكُنْ مُجْمَعًا علیه این علم و این عناد، این مستلزم برای انکار نبوت خواهد بود و اگر انکار بکند ما عَلِمَ أَنَّهُ مِنَ الضَّرُورَةِ یعنی انکار ضروری را بکند ولی خود این جاحد و منکر، عالم و عامد نباشد این استلزام را ندارد.

سؤال: یعنی کلماتی هم نباشد این دو تا موردی که الآن نقل فرمودید نتیجه‌اش همین می‌شود

دیگر؟

جواب: نتیجه‌اش همین می‌شود. یعنی نتیجه‌اش همین می‌شود که این دلالت التزامیه بین انکار ضروری و بین استلزام انکار نبوت، این دلالت التزامیه منوط است به اعتقاد متکلم و کیفیت اعتقاد قلبی او نسبت به حکم و کیفیت علم او نسبت به احکام و کیفیت عناد او نسبت به مسائل. اگر ما نتوانستیم احراز بکنیم، این انکار مستلزم انکار نبوت است و مستلزم انکار نبوت، کفر است. اگر ما نتوانستیم این را احراز بکنیم، ثبوتاً حکم به ارتداد برای این حاصل نخواهد شد.

پس بنابراین انشاء الله فردا راجع به اقوال فقهاء در اینجا در تتمه بحث امیدواریم که بیایم و جمیع اقوال را بیان بکنیم و تعابیر مختلفی‌های که باز در اینجا آمده، دو یا سه تا تعبیر دیگر آمده، اینها را بیان بکنیم و انشاء الله این بحث تتبع فتاوی فقهاء در تعریف ارتداد فردا تمام می‌شود. اگر خدا بخواهد از روز شنبه به بحث خودمان می‌پردازیم که ارتداد به چه کیفیت حاصل می‌شود؟

سؤال: ...؟

جواب: ببینید افراد متفاوت هستند دیگر، یعنی ما یک حکم بطی و قطعی نسبت به هر شخصی

نمی‌توانیم بکنیم

سؤال: ...؟

جواب: بله، حالا راجع به ارتداد هم خوب - ظاهراً شما تشریف نداشتید در بحث... - که این ارتداد، دلالت بر کفر نمی‌کند. درباره‌ی بعد از پیغمبر هم داریم ارتدَّ النَّاسُ الا ثلَاثَه. عمّار هم رفت و برگشت. ارتدَّ یعنی برگشتند از آن حقیقت، اما این ارتداد متعارف که واقعاً حکم به کفر بکنیم و موجب بینوئیت در زوجیت بشود و اموال باید تقسیم بشود، این همچین ارتدادی نه، این دلالت ندارد.

سؤال: اینکه من عرض کردم در کربلا یک روایتی هست که ...، باطل با حق شباهت پیدا می‌کند و مردم باطل را حق می‌دانند. این شبهه باعث می‌شود که خیلی‌ها دنبال باطل می‌روند، گفتم شاید در قضیه کربلا هم یک عده از این باب وارد جنگ شدند

جواب: نه، نه خیر، ابدأً، ابدأً! به هیچ وجه، اینقدر قضیه واضح بوده اَظْهَرَ مِنَ الشَّمْسِ که هیچ

جای انکار نبوده

سؤال: بعد اینکه فرمودید در مورد ارتداد بعد از پیغمبر، ارتداد حقیقی از رسول خدا یا ارتداد از

مقام ولایت؟

جواب: ارتداد از حقیقت که همان اسلام باشد

سؤال: ارتداد به پیغمبر کردند، اعتقادشان که سلب نشده از پیغمبر بعد از اینکه پیغمبر رحلت

کردند؟

جواب: اگر بخواهید واقعاً نگاه بکنید، واقعاً پیغمبر نصب کرد علی را یا نصب نکرد؟ اگر این

علی را قبول نکرد پس در واقع پیغمبر را رد کرده حالا دارد خودش را گول می‌زند دیگر، معنی ندارد بگوییم که...، دیگر اینها در تخیل هستند

سؤال: یک روایتی حضرت آقا در امام شناسی دارند، خیلی برای ما سنگین است، می‌خواهیم

معنای آن را بفهمیم، از اهل سنت نقل کرده‌اند از رسول خدا که رسول خدا فرموده‌اند: ... و بعلیّ

اهتدیتم و بالحسن... و بالحسین این مراتبی که حضرت ذکر کرده‌اند که شما هدایت می‌شوید به علی

و به امام حسن... احسان یعنی چه؟

جواب: خوب به واسطه همان صلحی که حضرت کردند

سؤال: یعنی...؟

جواب: بله، و الا همه مرده بودند و همه از بین رفته بودند دیگر، اصلاً معاویه آمده بود نسل شیعه

را بریندازد و حضرت با این صبری که کرد و تحمل و صلحی که کرد شیعه را نگه داشت

سؤال: و در مورد علی اهدتیم، همه که هدایت پیدا نکردند فقط مختص یک گروه شیعه می شود
جواب: خب یعنی منظور این است که نفس امامت به واسطه امیرالمؤمنین بروز و ظهور پیدا
کرده برای همه، حالا یک کسی می خواهد گوش بدهد یک کسی می خواهد ندهد، این می خواهد
هدایت پیدا کند... یعنی هدایت، سرچشمه اش امیرالمؤمنین است. چون همان باطن و حقیقت رسالت
است.

سؤال: یعنی اگر حضرت صلح نمی کردند شیعه...؟

جواب: نسل از بین رفته بود. یعنی یک مؤمن و شیعه باقی نمی ماند. این قضیه صلح امام حسن
خیلی عجیب است، یعنی آدم واقعاً نمی تواند مظلومیت امام حسن را ادراک کند! امام حسین
مظلومیتش، مظلومیتی نبوده که...! بالاخره گرفتند و کشتند دیگر، خیلی هم با شهادت و شجاعت و
اینها ایستاد و...، امام حسن را متهم به بی عرضگی کردند! این خیلی عجیب است! حتی اصحاب امام
حسن مثل جابر بن عبدالله آمد و به امام حسن گفت السلام علیک یا مدلل المؤمنین! خیلی عجیب
است! یعنی تمام بدبختیهایی که برای ما آمده از دست تو آمده! تمام بیچارگی ها! تمام تحقیرها به
واسطه تو آمده! این خیلی است! یعنی اصحاب یک نفر بیایند بگویند...! بقیه بمانند، حالا این اصحاب
را داشته باشید! ماشاء الله شعورشان را آدم کیف می کند که چه شعوری دارند اینها! السلام علیک یا
مدلل المؤمنین! واقعاً...! تاریخ نوشته دیگر!

سؤال: رشید هم مثل اینکه گفته؟

جواب: بله؟

سؤال: رشید هم گفته؟

جواب: رشید نمی دانم

سؤال: جابر را ندیدم ولی این را...

جواب: آخه اینها که، اول این طور نبودند که چیز کنند، جابر پیر بوده، اما رشید جوان بوده بعد

در زمان امام حسین و اینها رشید به مقاماتی رسید خیلی بالا و کارهای عجیبی هم می کرد

سؤال: در این قضیه کربلا افرادی که قبل و بعد هم شهید شدند ملحق به آن هفتاد و دو نفر

هستند؟

جواب: بله، لذا حضرت می فرمایند که السلام علیک یا مسلم ابن عقیل و یا هانی ابن عروه

سؤال: عقیف مثلاً

جواب: آن هم همین طور، بله، همه اینها در یک مرتبه هستند

سؤال: یا آن افراد بنی اسد که آمدند کمک کنند که جنگی واقع شد قبل از عاشورا و درگیر شدند

و یک عده کشته شدند

جواب: بله آنها هم... البته من نرفتم بینم ولی رفقا دیده‌اند، در بالای مقام شهداء، اسامی صد

و بیست نفر را نوشتند

سؤال: خود اصحاب امام حسین ذکر کرده‌اند یا...؟

جواب: آخر نیست اینقدر

سؤال: قبل و بعد

جواب: اینها را نوشتند

سؤال: شاید اصحاب بنی هاشم را؟

جواب: نه، نه، نه

سؤال: بدون بنی هاشم صد و بیست نفر بودند؟

جواب: نه، نه، با بنی هاشم...

سؤال: بنی هاشم هیجده نفر بودند

جواب: بله

سؤال: در روایات هشتاد نفر یا صد نفر به بالا...

جواب: می‌دانم هست ولی قول قوی این است، بله هست حتی بیش از صد هم دیدم ولی

اسامیشان را ندیدم ذکر بکنند، ولی اینجا آمدند و گفتند که ما دیدم کی و کی، متتهی من اصلاً التفات

نکرده بودم

سؤال: در طهران که منبر می‌رفتم، بعد از اتمام مجلس یک قضیه‌ای از من سؤال کردند، یکی

گفت: حاج آقا ما توی هیئتمان یک روحانی با سوادی منبر می‌رفت، وارد هم بود، می‌گفت که امام

حسین این طور نیست که آب نداشتند، از روز هفتم به بعد چند بار آب گرفتند، چاه زدند، حضرت

عباس را یک بار فرستادند رفتند آب آوردند و همین حمام کردن و استحمام کردن و نظافت کردن با

آب بوده، چرا برای علی اصغر آب نگه نداشتند... در حالی که می‌بینند در معرض هلاک شدن هستند،

پس چرا امام حسین این کار را کرد؟ گفت یا این آخونده دروغ می‌گوید- مرده قشنگ می‌گفت- یا

اینکه... امام حسین که اشتباه نمی‌کند پس این آخونده دروغ می‌گوید! ولی من می‌دانم که آن باسواد

است. چطوری باید جوابش را داد؟

تلمیذ: باید از امام حسین پرسد

جواب: ... خب تمام می شود آب دیگر.

سؤال: می دانم. واجب است مثلاً که استحمام کنند؟

جواب: حالا نگه داشتن بعد تمام شده دیگر، یا اینکه یک نفر خورده، ریخته، حالا شما در کربلا

بودید ببینید در خیمه چه می گذرد؟ این حرفها چیه؟

تلمیذ: یعنی همین جوری حل می شود یا اینکه می توانیم بگوییم یک چیز دیگر بوده؟ من این

جوری با خودم حل کردم که چون ...

تلمیذ: تانکر نبوده و الا...

تلمیذ: چون امام حسین در شدت مقام عبودیت است و می خواهد مشیت حق در اینجا متمشی

بشود حتی می خواهد حضرت علی اصغر هم به حالت عطش از دنیا برود و شهید بشود، حضرت زمینه

تمام اینها را آماده می کند برای نزول این مشیت

استاد: بخواهد بکند و نکند آن انجام می شود، نیازی به زمینه نیست که امام حسین آماده بکند.

ممکن است امام حسین یک کاسه آب هم بگذارد آن دو تا دنبال هم بدونند بزنند و بریزند، این که

دیگر ... صحبت این است که اگر تمام این جریانات همه بر اساس اراده و مشیت امام است تا اینکه

انجام بشود که آن دیگر اصلاً مشکلی نیست، نه صحبت بر سر این است که بر حسب عادی و مسائل

طبیعی چطور محقق است؟ تحققش این است که بر فرض آب هم نگه داشته اند، بله نگه داشته اند،

بچه ها خیلی تشنه هستند رفتند و خوردند. این دلیل نیست که حالا یک تانکر چهارده تنی گذاشته اند

آنجا، یک مشک است دیگر یا اینکه فرض کنید که یک ظرف آب است دیگر و به خصوص که از شب

عاشورا به بعد به کل دیگر آب نتوانستند بیاورند.

سؤال: هر لحظه احتمال می دادند که آب بیاید.

جواب: بله؟

سؤال: هر لحظه احتمال می دادند آب بیاید.

جواب: بله احتمال می دادند

سؤال: یک چنین احتمالی نیست چون وقتی چاه کنند پشت خیام، وقتی که خبر رسید گفتند:

تنگ کنید این محاصره را که حتی جای چاه کردن را هم نداشته باشند و در بعضی از روایات داریم که

اصلاً سه روز آب به آنها نرسید. آیا آن روایات را باید بگوییم که مجعول است چون چند بار آب گرفتن دیگر؟

جواب: آب نرسیده ممکن است فرض کنید آن مقداری که... تازه همین دلیل می شود برای اینکه اشکال وارد نیست، چون آب به آنها نرسیده این آبی که کم آورده اند برای بچه ها نگه داشته اند خودشان نخورده اند.

سؤال: آب را نگه داشتند. چرا استحمام کردند؟ استحمام که واجب نبود

جواب: حالا فرض کنید که یک آبی آنجا بوده که به درد خوردن نمی خورده یا اینکه احتمال دارد مسأله عبادت را بیشتر مورد لحاظ قرار می دادند.

سؤال: برای امام حسین مثلاً؟

جواب: بله.

سؤال: یعنی این را عبادت می دانند؟

جواب: بله.

سؤال: ازاله شعر را؟

جواب: بله مهم تر است، تشنگی را تحمل می کنند... نه به اندازه بچه شاید بوده، بچه از شب قبل اگر تشنه بود که صبح می مرد، نه این طور که نبوده، اینها بالاخره سخت بود برایشان، نگه می داشتند خودشان نمی خوردند.

سؤال: پس این حکمی که در فتوای آقایان معروف که مثلاً اگر انسان بفهمد آب گیرش نمی آید، باید نگه دارد و تیمم کند، این حکم کلی نیست؟ بعضی مواقع باید تحمل تشنگی کرد و وضو بگیریم جواب: نه از کجا معلوم است؟ شاید آنها احتمال می دادند آب پیدا بکنند

سؤال: با آن شدت ظلمشان...

سؤال: شدت گرما خودش خیلی مؤثر است.

جواب: بله، گرما هم که گرمای عجیبی بوده که یک استکان بخوری پنج دقیقه بعدش دوباره تشنه می شدید.

سؤال: من دیدم که یک ساعت به یک ساعت تانکر آب می آوردند ولی بیست نفر تلف شدند از بچه ها از تشنگی. با اینکه آب یک ساعت به یک ساعت می رسید ولی بزرگان هم از تشنگی تلف شدند جواب: الآن شما اینجا نشسته اید هوا خنک است. ما در منی بودیم وقتی روز یازدهم رفتیم

سنگها را زدیم- همان دو سال پیش- داشتیم برمی گشتیم به اندازه‌ای عجیب عطش غلبه کرده بود که از دم جمرات تا منزل ده تا بطری یک لیتر و نیمی من آب خوردم یعنی پانزده لیتر آب را من از جمرات تا منزلمان- عزیزیه بود، خیلی نزدیک بود، خیلی هم فاصله نبود دیگر، نزدیک بودیم- پانزده لیتر من فقط آب خنک خوردم و وقتی به منزل رسیدیم انگار به اندازه یک گرم به وزنم اضافه نشده بود! پانزده کیلو! نمی دانم بخار می شد کجا می رفت؟ این اصلاً...! عجیب هوا گرم بود و ما هم پیاده آمدیم و هوا خیلی گرم بود و هم سنگ زده بودیم و رمی کرده بودیم و خیلی چیز بود و این حرفها، یعنی فقط همین را بگویم از اینجا می رفتیم تا دم مدرسه من یک نیم لیتری از آنجا می خریدیم بعد یکی دیگر تا...! این طور نیستش که یک آبی باشد و فلان و... اصلاً اگر یک همچنین عطشی باشد که از دو یا سه روز قبل باشد که به هیچ وجه نرسد اصلاً بدن می افتد، بدن حرکت نمی تواند بکند

سؤال: مخصوصاً در چادر که آفتاب به آن خورده و...

اللهم صل علی محمد و آل محمد